DOI 10.33190/0027-2833-338-2024-5-003

Ганна МЕЖЖЕРІНА

Навчально-науковий інститут міжнародного співробітництва та освіти
Національного авіаційного університету
просп. Любомира Гузара, 1, м. Київ, 03058, Україна
Електронна пошта: anvame1@gmail.com
https://orcid.org/0000-0001-8900-577X

НЕОФІЦІЙНІ АНТРОПОНІМИ В ГАЛИЦЬКО-ВОЛИНСЬКОМУ ЛІТОПИСІ

(*Тюима*, *Белжѧнинъ*, *Рѧбьць*, *Ѻловѧньць*, *Медоушникъ*)

У статті з'ясовано функціонально-прагматичні особливості, мотиваційну основу, референтні зв'язки, денотативні і конотативні складники змісту індивідуальних неофіційних антропонімів *Тюима*, *Белжѧнинъ*, *Рѧбьць*, *Ѻловѧньць*, *Медоушникъ* в Іпатіївському літописі за списком 1425 року. Для зіставлення залучено Хлєбниковський список середини XVI ст. та переклади, зроблені Т. Кострубою і Л. Є. Махновцем. Зазначені антропоніми засвідчені тільки у Волинській частині Галицько-Волинського літопису, у статтях *1260–1280 рр., які присвячені діяльності луцького і володимирського кн. Мстислава Даниловича, галицького кн. Лева Даниловича, волинських князів Володимира Васильковича, Василька Романовича. На основі аналізу змісту літописних статей, хронології історичних подій реконструйовано приблизний вік, риси психологічного портрета осіб, які отримали зазначені неофіційні імена. Неофіційне ім'я *Тюима* належить воєводі, має відойконімне походження, є застиглою формою родового відмінка назви польського міста в Ленчицькій землі. Сигніфікат імені *Тюима* містить денотативні ознаки, пов'язані із соціальним статусом, військовим досвідом його власника. Під час реконструкції семантики антропоніма *Тюима* було уточнено обставини походу 1277 р. Мстислава Даниловича, Володимира Васильковича, Юрія Львовича на Литву. *Василко Белжѧнинъ* і *Рѧбьць* — воєводи Лева Даниловича. Доведено, що використане в літописі поряд з іменем *Василко* слово *белжанинъ* є індивідуальним неофіційним антропонімом, утвореним на основі відповідного етноніма. Ім'я *Рѧбьць* виникло внаслідок переосмислення значення 'шуліка' д.-рус. *рѧбьць*. В історичних словниках значення 'шуліка' д.-рус. *рѧбьць* не враховане. Неофіційний антропонім *Ѻловѧньць* належить представнику волинської боярської еліти другої половини XIII ст., раднику *Володимира Васильковича,* є відапелятивним іменуванням, яке виокремлює носія за родом занять. Ототожнення Олов'янця з особою на ім'я *Борко* є безпідставним. В імені *Степанъ Медоушникъ* перший компонент свідчить про боярське походження особи, другий є відапелятивним іменуванням. Встановлено, що *Степанъ Медоушникъ* був представником волинської боярської еліти другої половини XIII ст., *рад-*

Цитування: Межжеріна Г. Неофіційні антропоніми в Галицько-Волинському літописі (Тюима, Белжѧнинъ, Рѧбьць, Ѻловѧньць, Медоушникъ). Мовознавство. 2024. № 5. С.44–65. https://doi.org/10.33190/0027-2833-338-2024-5-003

Citation: Mezhzherina H. (2023). Neofitsiini antroponimy v Halytsko-Volynskomu litopysi (Tiuima, Belzhianynъ, Riabets, Olov'yanets, Medoushnyk) [Unofficial anthroponyms in the Galician-Volhynian Chronicle (Тюима, Белжѧнинъ, Рѧбьць, Ѻловѧньць, Медоушникъ)]. Movoznavstvo, (5), 44–65. [In Ukrainian].https://doi.org/10.33190/0027-2833-338-2024-5-003

Стаття опублікована за ліцензією CC BY-SA 4.0 (http://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/)

ником Василька Романовича. У військових походах бояри *Ѡловѧньць* і *Степанъ Медоушникъ* брали участь як члени старшої дружини.

Вважаємо, що обирання для хроніки переважно неофіційних імен воєвод і бояр спричинене передусім вимогами літературного етикету. Водночас неофіційні імена *Рѧбьць*, *Ѡловѧньць*, *Медоушникъ* виконували функцію своєрідних почесних звань, які вирізняли їх власників серед численних воєвод і бояр. Поєднання історико-лінгвістичного аналізу з історико-культурологічним є важливою, а іноді й необхідною умовою об'єктивного дешифрування денотативних компонентів етнокультурного плану, які входять до змісту індивідуальних неофіційних антропонімів XI–XIII ст.

Ключові слова: Галицько-Волинський літопис, неофіційний антропонім, *Тюима*, *Василко Белжѧнинъ*, *Рѧбьць*, *Ѡловѧньць*, *Медоушникъ*.

Традиційна думка про те, що «в антропонімії, у першу чергу у прізвищах та прізвиськах, етнограф знайде для себе вдячний матеріал для глибшого вивчення духовного обличчя народу, його психічного складу, народного світогляду і світосприймання» [Худаш : 16], була багато разів підтверджена й розвинута в історико-лінгвістичних дослідженнях антропонімійного фонду української та інших мов. Порушуючи лінгвофілософські питання змісту імені, Ю. І. Сватко зазначив, що імена, «взяті в історії свого становлення, <…> розгортаються в тексти. Іменами-текстами смисловий світ речей магічно відкривається» [Сватко : 26]. Імена людей — антропоніми, особливо неофіційні, прийнято вважати згорнутими текстами, в яких інформація, що стосується внутрішньої форми, змісту особового імені, представлена в концентрованому вигляді, і незважаючи на це, у більшості праць лінгвістичний аналіз торкається лише зовнішньої оболонки оніма, його морфологічної структури, неприхованого апелятива. В. М. Манакін звернув увагу на те, що в сучасних лінгвістичних розвідках «внутрішня форма слова здебільшого розглядається як суто мовне явище, без орієнтації на його багатопланову природу, в якій органічно перетинаються соціально-психологічний, когнітивно-гносеологічний, етнокультурний та інші аспекти. Навіть дуже поверхове знайомство з тим, як тлумачили явище мотиваційного зв'язку найменування й образу предмета у філософських ученнях давнини, переконує, що це був принципово інший — глибинний підхід» [Манакін : 36]. Відсторонення від особливостей предмета (у даному випадку особливостей учинків, психології, віку, соціального стану реальної історичної особи) унеможливлює інтерпретацію семантики наявних у літописах неофіційних антропонімів XI–XIII ст. — аксіологічно маркованих мовних одиниць, які втілюють у собі співвідносний з конкретною особою певний «концепт», що імпліцитно впливає на реципієнта. Реконструкція неофіційних антропонімів зазначеного періоду передбачає поєднання лінгвістичної, соціологічної, культурологічної інтерпретацій на тлі єдиної системи координат, якою в певному сенсі є історичний контекст, і заперечує формальний підхід, за якого роздуми про семантику залишаються абстрактною, умоглядною теорією.

Пишучи про князя, хроністи завжди називали його офіційне ім'я, нерідко — хрестильне ім'я, ім'я батька, матері і навіть діда, а також неофіційне ім'я (якщо таке було) [Межжеріна 2016], але в літописних повідомленнях про осіб нижчого рангу найчастіше знаходимо лише їхні неофіційні імена

(демінутиви, прізвиська тощо). Оскільки написання літописів контролювалося і церковною елітою, і світськими правлячими особами, малоймовірно, що літописці не знали офіційних імен усіх воєвод і бояр, про яких писали. Не виключаємо, що часте «замовчування» в літописах офіційних імен воєвод і бояр спричинене вимогами соціального характеру і, як наслідок, літературного етикету для маркування належності воєвод і бояр до певного щабля на соціально-економічній шкалі.

Дешифрування внутрішнього змісту неофіційних антропонімів XI–XIII ст. — процес досить копіткий, і не тільки тому, що вони є виключно індивідуальними, існують в одному «екземплярі», а й тому, що літописці з різних об'єктивних і суб'єктивних причин (незнання мотивів надання імені, зрозумілість, «прозорість» імені тощо) не пояснювали обставин виникнення другого імені. Дослідження змісту неофіційних антропонімів, ужитих у Галицько-Волинському літописі, має додаткову складність через відсутність можливості залучати для зіставлення та уточнення інші літописні джерела, оскільки описані в літописі події майже або взагалі не представлені в інших літописах — Радзивіллівському, Лаврентіївському, Новгородському, Никонівському. Враховуючи, що «Іпатіївський літопис, що найповніше зберіг південноруське літописання X–XIII ст., відомий в кількох списках, з яких основними є власне Іпатіївський (близько 1425 р.) і Хлєбниковський (XVI ст.). Текстологічне зіставлення їх виявляє, що обидва походять від спільного джерела, причому текст Хлєбниковського списку в окремих місцях повніший» [Толочко : 7], для дослідження Галицько-Волинського літопису за основу беремо Іпатіївський список 1425 року. Хлєбниковський список середини XVI ст. використаний як додаткове джерело матеріалу.

У Волинській частині Галицько-Волинського літопису, у літописних статтях *1260–1280 рр., присвячених діяльності Мстислава і Лева Даниловичів, Володимира Васильковича, Василька Романовича, виявлено кілька неофіційних імен воєвод і бояр. Спробуємо з'ясувати функціональне призначення та мотиваційну основу неофіційних антропонімів *Тюима*, *Белжѧнинъ*, *Рѧбьць*, *Ѻловѧньць*, *Медоушникъ,* реконструювати референтні зв'язки, денотативні та конотативні компоненти змісту та звернути увагу на деякі неточності.

Тюима. У статтях *1277, *1281, *1282 рр. Галицько-Волинського літопису згадується воєвода на ім'я *Тюима*. В інших літописах це ім'я відсутнє. З літописної статті *1277 р. відомо, що воєвода *Тюима* брав участь у поході на Литву князів-братів Мстислава Даниловича, Володимира Васильковича та Юрія Львовича. Автор праць з історії давньої і середньовічної Литви Т. Баранаускас зазначив, що похід на Литву означає похід в Полоцькі землі, які майже одразу після спустошення західних земель татарами в 1238–1241 рр. були приєднані до Литви [Баранаускас]. У науковій літературі датування походу на Литву 1277–1278 рр. ґрунтується на думці М. С. Грушевського про те, що «Ногаїв похід став ся "зимѣ приспѣвши" — отже з початком зими, мабуть при кінці 1277 р., може перетягнув ся і в початки 1278» [Грушевський : 7]. За повідомленням літописця, князі Мстислав, Володимир і Юрій вирушили на Литву на початку зими 1277 р.: «зимѣ же приспѣвше . и тако поидоша . кнѧзи Роусции на Литвоу» (*1277, ЛГВ-1908 : арк. 291 зв.). На час походу Мстислав Данилович правив у Луцьку, Володимир Василькович — у Володимирі (Волинському), Юрій Львович — у Белзі, а це означає, що князі мали подолати щонайбільше 500 км. Жодних відомостей про те, що похід

був тривалий, у літописі немає. Більше того, судячи з повідомлень хроніста, події розвивалися швидко. Похід завершився раніше, ніж планували князі. Найвірогідніше, що похід галицько-волинських князів на Литву, у Полоцькі землі розпочався і завершився в грудні 1277 р.

Похід був спровокований ханом Ногаєм, який відправив послів до Лева, Мстислава і Володимира зі словами: «всегда мь жалоуете на Литвоу . wce же вы далъ есмь рать . и воеводоу с ними Мамъшѣꙗ . поидете же с ни(м) . || на вороги своѣ» (*1277, ЛГВ-1908 : арк. 290–291 зв.). Мстислав, Володимир і Юрій повели свої дружини до литовського міста *Новогородъкъ* (укр. *Новогрудок*), але невдовзі отримали звістку про те, що татари їх випередили. «Новогрудок став першою та головною опорою литовської влади на Русі. Тут вироблялися ті відносини, виходячи з яких будувалися контакти Литви з іншими підвладними територіями Русі» [Баранаускас], а тому вибір міста видається зовсім не випадковим.

Оскільки Новогрудок уже був пограбований татарами, Мстислав, Володимир і Юрій «поидоша к Городноу» (укр. *Гродно*). Далі хроніст повідомляє про те, що, залишивши позаду місто Вовковиськ (д.-рус. *Волковыескъ*, білор. *Ваўкавыск*), князі з військом зупинилися на нічліг. У перекладах Л. Є. Махновця і Т. Коструби слово *далече* пов'язане з синтагмою «бы(с) миноувшимъ имъ . Волковыескь»: «І коли вони далеко минули Волковийськ, то стали на ніч» (ЛР-Махновець : 430), «Вони минули вже геть Волковийськ і стали на нічліг» (ЛГВ-Коструба : 80). У виданні Галицько-Волинського літопису за редакцією М. Ф. Котляра, де прийнято сучасну пунктуацію, кома маркує такий самий семантичний зв'язок: «и бысть минувшимъ имъ Волковыєскь далєчє, и сташа на ночь» (ЛГВ-Котляр : 133). Проте в більш ранньому, третьому виданні Іпатіївського літопису 1908 р. (підготовленому членом Імператорської Археографічної Комісії О. О. Шахматовим), де збережено пунктуацію оригіналу, чітко видно, що прислівник *далече* конкретизує значення дієслова *сташа*: «и бы(с) миноувшимъ имъ . Волковыескь . далече сташа на ночь» (*1277, ЛГВ-1908 : арк. 291 зв.).

Потай від Володимира князі Мстислав і Юрій відпустили кращих бояр і слуг «воевать . со Тюимою»: «Мьстиславъ и Юрьи оутаивошесѧ Володимера . посласта лоутьшѣи своѣ боꙗрѣ и слоуги воевать . со *Тюимою* wни же воевавше тамо и легоша на ночь . а ко рати своеи не шедше и бе сторожѣ и доспѣхы своѣ соимавше» (там само). Л. Є. Махновець переклав слова *воевать* і *воевавше* як «пустошити» і «пустошивши»: «послали удвох луччих своїх бояр і слуг із [воєводою] Тюймою пустошити. І вони, пустошивши, а до раті своєї не пішовши, там і лягли на ніч» (ЛР-Махновець : 430). Т. Коструба вживає дієслово *воювали* в значенні 'пустошили', підкріплюючи його введенням іменника *здобича* як відповідника до д.-рус. *доспѣхы* і переклавши синтагму «доспѣхы своѣ соимавше» як «поскидавши свою здобичу»: «щоби воювали з Туймою; вони там воювали й (там) лягли на ніч <…> поскидавши свою здобичу» (ЛГВ-Коструба : 80). Але д.-рус. *доспѣхъ* — лексема з простою семантичною структурою, у пам'ятках XII–XIII ст. засвідчена зі значенням 'бойове спорядження, зброя воїна' (Срезн., 1 : стп. 711; СДРЯ XI–XIV, 1 : 64).

Д.-рус. *воєвати* мало два основні значення: 'воювати, вести війну' і 'завойовувати' (СДРЯ XI–XIV, 1 : 456–457). За «Матеріалами» І. І. Срезневського, вираз «воєвати (на кого)» означав 'воювати (з ким)' («Игорь воєваше на Печенѣгы» — Срезн., 1 : стп. 279), а в сполученні з іменником у формі знахідного відмінка без прийменника д.-рус. *воєвати* могло озна-

чати ‘пустошити’: «воєваша область Новгородьскоую» (там само). Обидва виділені І. І. Срезневським значення потребують уточнення. Вираз «воєвати (на кого)» означає не просто ‘воювати (з ким)’, а ‘йти війною, нападати (на кого)’. У виразі «воєвати (кого, що)» компонент ‘пустошити’ входить до семантичної структури д.-рус. *воєвати* лише як сема.

Навряд чи князі ризикували б втратити кращих бояр і воєводу, відправляючи їх на грабіж. Порядок слів та нетипове дієслівне керування в реченні «Мьстиславъ и Юрьи <…> посласта лоутьшѣи своѣ боѥарѣ и слоуги воевать . со Тюимою» ставить під сумнів те, що в даному контексті д.-рус. *воєвати* означає ‘завойовувати’ або ‘пустошити’.

У синтагмі «посласта <…> боѥарѣ и слоуги воевать . со Тюимою» слова *боѥарѣ* і *слоуги* синтаксично відмежовані від імені *Тюима*. У «Збірнику 16 Слів» Григорія Богослова з коментарями Нікіти Іраклійського XIV ст. вираз «воєвати (з ким)» засвідчений зі значенням ‘бурхливо веселитися’: «вакхи иже нѣции пьѥани плѧсаху . и воеваху съ дионисо(м)» (СДРЯ XI–XIV, 1 : 457). Не виключаємо, що Мстислав і Юрій відпустили своїх найближчих людей — кращих бояр і воєводу відпочити, погуляти подалі від війська. Літописець підкреслював, що Мстислав мав м’яке, добре серце, був незлобивим, невойовничим: «Кнѧзь же Мьстиславъ . бѧшеть легосердъ . и ре(че) <…> не даи ми Б(ог)ъ того оучинити, wже бы мнѣ пролити кровь неповинноую» (*1289, ЛГВ-1908 : арк. 305). Після смерті брата Володимира князь Мстислав зібрався княжити в подарованих ним містах, але коли виявилося, що княжий стіл незаконно зайняв Юрій, князь Мстислав вирішив відновити справедливість мирним шляхом. Використавши таку вдачу Мстислава, бояри, очевидно, з легкістю вмовили добросердого князя відпустити їх на околиці Вовковиська.

На користь припущення про те, що Мстислав і Юрій відпустили найближчих людей (кращих бояр і воєводу) відпочити подалі від війська, свідчать повідомлені хроністом деталі: бояри, слуги і воєвода не повернулися до своїх, не виставили охорону, склали зброю, зняли обладунки, позасинали на місці: «wни же воевавше тамо и легоша на ночь . а ко рати своеи не шедше и бе сторожѣ и доспѣхы своѣ соимавше <…> лежать на селѣ безъ рѧдоу» (*1277, там само : арк. 291 зв.). Про наявність награбованого немає жодного слова, та й не могло бути, оскільки продовжувати похід із додатковим тягарем було б надто важко і нерозумно.

Брак відомостей не дає змоги з точністю з’ясувати, скільки саме років Тюіма служив воєводою, а тому можемо лише припустити, що він втратив пильність через брак досвіду. Крім того, така безтурботна поведінка воєводи вказує на те, що він не був при виконанні завдання.

У 1254 р. литовський князь Войшелк подарував Вовковиськ кн. Роману Даниловичу: «Новогородъкъ w̄ Миндога . и w̄ себе . и Вослонимъ . и Волковыескь» (*1255, там само : стп. 278). Важко сказати, коли Вовковиськ знову став литовським (мабуть, це відбулося після смерті кн. Романа в 1261 р.), але 1277 р. місто належало Литві. Пізніше, 1289 р., задля збереження миру литовський князь Будикид та його брат Будивид своє місто Вовковиськ віддали Мстиславу: «Литовьскии кнѧзь Боу(ди)кидъ . и братъ его . Боудивидъ . даша кнѧзю Мьстиславоу . городъ свои . Волъковыескь» (*1289, там само : арк. 306–306 зв.).

Поява бояр і воєводи Тюіми на околицях Вовковиська фактично стала кінцем походу на Литву. Дізнавшись про те, що галицько-волинське військо

наблизилося до Вовковиська, прусси і борти зчинили напад, слуг перебили, бояр взяли в полон. Прусси і борти належали «до споріднених із середньовічними литовцями народностей <…> 1277 р. <…>: "*Прусси*, *отож*, *і борти*, *виїхавши із города*, *ударили по них уночі і побили їх усіх*". Мова тут йде про перемогу прусських воїнів разом із союзниками й родичами своїми бортами у протистоянні із русами» [Моця 2021 : 65]. Т. Баранаускас підкреслив ще одну обставину — «під час походу галицько-волинських князів на Литву прусські колоністи довели свою вірність Литовській державі» [Баранаускас]. У літописі під *1276 р. збереглися відомості про те, що коли прусси шукали в Тройдена захисту від німців — лицарів Тевтонського ордену, він «приꙗ ѣ к собѣ и посади часть и в Городнѣ а часть ихъ посади во Въслонимѣ» (*1276, ЛГВ-1908 : арк. 290 зв.). Очевидно, що, здійснивши напад на русів на околицях Вовковиська, прусси не тільки віддали борг Литві, а й зупинили галицько-волинських князів, які чинили опір балтській колонізації своїх земель.

Тяжко пораненого Тюіму на санях повезли у Вовковиськ: «*Тюима* . на санехъ везоша . бѣ бо раненъ велми» (*1277, там само : арк. 291 зв.). Про те, що Мстислав відпустив саме найкращих бояр і воєводу Тюіму, свідчить не тільки уточнення літописця «лоутьшѣи своѣ боꙗрѣ», а й те, що князі відступили від міста в обмін на звільнення полонених: «боꙗры своѣ поимаша . а городоу не въспѣша ничего же . тако возвратишасѧ во своꙗси» (там само).

Судячи з того, що воєводу Тюіму до околиць Вовковиська відпустили Мстислав і Юрій, він служив одному з них. Після повернення з полону Тюіма одужав. У поході 1281–1282 рр. служив князям Юрію і Леву: «съ Юрьевою ратью . бѣшеть воевода Тюима» (*1281, ЛГВ-1908 : арк. 293 зв.), «Левъ посла со своею ратью . Тюима» (*1282, там само : арк. 295).

У статті *1281 р. хроніст розповідає про ворожнечу між мазовецькими князями Конрадом (Кондратом) і Болеславом Земовитовичами. Коли Болеслав захопив місто «Ѣздовоу» (укр. *Уяздув*, пол. *Jazdów* — княже помістя під Варшавою), яке належало Конраду, пограбував княгиню і племінника (*1281, там само: арк. 293–293 зв.), Конрад звернувся по допомогу до брата Володимира. Співчутливий волинський князь Володимир Василькович зібрав значні сили і пішов походом на Болеслава (там само : арк. 293 зв.). Із холмлянами і кн. Юрієм, якому батько колись передав Холмське князівство [Войтович 2015 : 390], був воєвода Тюіма: «и Холъмлѧнѣ придоша к немоу бѣшеть бо воевода с ними . *Тюима* <…> а съ Юрьевою ратью . бѣшеть воевода *Тюима* . и тако поидоша в Лѧхы» (*1281, ЛГВ-1908 : арк. 293 зв.). Отримавши підмогу, Конрад спорядив декілька полків і на чолі одного з них поставив воєводу на ім'я *Тюима*: «почаша изрѧживати полкы <…> Василко же поиде свои(м) полкомъ . а Желиславъ свои(м) полкомъ . а Доунаи своимъ полкомъ . Кондратъ же кнѧзь с Лѧхы своимъ полкомъ а *Тюима* своимъ полко(м)» (там само : арк. 294). Похід видався напрочуд вдалим: крім того, що «Кондратъ <…> сложивъ с себе соромотоу . помочью брата своего Володимера» (там само), «підтримка дала змогу черському князю втримати свої позиції у Мазовії» [Войтович 2014 : 12].

Тюіма згадується і в наступній статті *1282 р. За свою поразку Болеслав відплатив князю Леву, силою забравши в нього землю («Болеславъ воевалъ его землю» — *1282, ЛГВ-1908 : арк. 295), а Лев у відповідь попросив Володимира піти на Болеслава разом із Литвою («возведи Литвоу на Болеслава» — там само). Домовившись з Литвою, Лев і Володимир організували похід проти Болеслава. Лев послав воєвод Тюіму, Василька і Рябця: «Левъ же и

Володимѣръ <…> посласта воеводы . Левъ посла со своею ратью . *Тюима* . и Василка Белжѧнина и Рѧбцѧ <…> и тако поидоша на Болеслава и начаша воевати wколо Вышегорода» (там само). Ідеться про м. Вишгород у Мазовії, яке 1241 р. Конрад I Мазовецький († 1247) надав Данилу Галицькому у володіння [Котляр 2008 : 36].

Як бачимо, у розв'язанні конфлікту між Конрадом і Болеславом Земовитовичами та конфлікту між Левом і Болеславом воєвода Тюіма спочатку служив князю Юрію (*1281), потім — князю Леву (*1282) і двічі воював проти князя Болеслава.

У написанні імені воєводи спостерігаються деякі розбіжності. В Іпатіївському літописному зводі за списком 1425 р. наявне написання *Тюима* в називному («бѧшеть бо воевода с ними . *Тюима* <…> бѧшеть воевода *Тюима*», «*Тюима* свомъ полко(м)» — *1281, ЛГВ-1908 : арк. 293 зв., арк. 294) і знахідному відмінках («*Тюима* . на санехъ везоша» — *1277, там само : арк. 291 зв.; «Левъ посла со своею ратью . *Тюима*» — *1282, там само : арк. 295) та написання *Тюимою* в орудному відмінку («посласта <…> воевать . со *Тюимою*» — *1277, там само : арк. 291 зв.).

У Хлєбниковському списку середини XVI ст. наявне написання *Туима* в називному («бяше бо с ними *Туима* <…> воевода *Туима*», «*Туима* свои(м) пол(ь)ко(м)» — *1281, ЛГВ-Хл : 99,100) і знахідному відмінках («*Тюима* на сане(х) увезоша» — *1277, там само : 95; «посла <…> *Туима*» — *1282, там само : 102) та написання *Туимою* в орудному відмінку («съ *Туимою*» — *1277, там само : 95). У Єрмолаївському списку початку XVIII ст. маємо написання *Тиома* (Указ.имен. : XXX).

А. Петрик включив ім'я воєводи в перелік імен вихідців не з південно-західних, а з якихось інших земель: «Протягом XI–XIV ст. серед галицького та волинського боярства натрапляємо на вихідців та представників інших князівств та земель, що приходили сюди з власними князями <…>, втікаючи від їхнього гніву чи осівши тут у ході різноманітних воєнних дій. Серед них можемо виокремити воєводу Семена Олуєвича (сина половчанина), боярський рід Чагрів (половецького походження), боярина Бориса Ізеболка, боярина Волдриса, братів Збислава та Яна Станіславичів (вихідці з Польщі), Каліфата Селезінця (вихідця з Сілезії), Андрія Путивлича, воєводу Тюйму, боярина Чудина Єдивида (ятвязьке походження) тощо» [Петрик 2004 : 49]. Походження воєводи *Тюима* оповите завісою таємничості.

Можна було б припустити, що воєвода *Тюима* з роду татар, половців або інших кочових народів, спираючись на те, що в Татарстані, Башкортостані, Удмуртії корінь *-туйм-* засвідчений в антропонімах, топонімах, гідронімах: *Туйма* — досі популярне башкирське ім'я; тат. *Туйма* (укр. *Тойма*) — назва села в Татарстані; *Туймази* — назва міста в Башкортостані; удм. *Туйми* (укр. *Тóйма*) — назва річки (правої притоки Ками) в Удмуртії й Татарстані. В Іпатіївському літописі виявлено понад шістдесят половецьких імен і двадцять чотири татарських імені, серед яких із закінченням **-а** одинадцять половецьких імен (*Алтунопа*, *Бякоба*, *Обовла*, *Сугра*, *Ченегрепа* та ін.) і два татарських (*Куремса*, *Телебуга*), але жодного імені з коренем *-туйм-*. Називаючи неслов'янські імена, літописці уточнювали походження осіб, яким ці імена належали: «приидоша Половцѣ . Їтларь Китанъ» (*1095, ПВЛ-1908 : арк. 83 зв.), «Татарина именемъ Товроулъ» (*1240, ЛГВ-1908 : арк. 265), «бѧхоу же имена Литовьскихъ кнѧзеи се старѣишеи . Живинъбоудъ . Давъѧтъ» (*1215, там само : арк. 250 зв.), «прибѣже к немоу Половчинъ его .

именемь Актаи» (*1243, там само : арк. 267) та багато інших. Видається, що ми не маємо достатньо підстав для того, щоб розглядати воєводу Тюіму як представника кочового народу (передусім половців і татар) та кваліфікувати ім'я *Тюима* як офіційне.

Водночас не виключено, що ім'я *Тюима* вказує на слов'янське походження воєводи. Як з'ясував В. П. Шульгач, реконструюючи архаїчні преформанти в складі антропонімних одиниць, одним із рефлексів псл. **Tujьtъ* є «ст.-рос. *Туемля*, XVI ст. — ойконім в історичній Новгородській землі (НПК VI, 123) < *Tujьtja*» [Шульгач : 146]. Ураховуючи такі дані, припускаємо, що написання *Туима* («воевода *Туима*» — *1281, ЛГВ-Хл : 99, 100; *1282, там само : 102; *1277, там само : 95) у Хлєбниковському списку цього ж періоду (сер. XVI ст.) з'явилося саме під впливом ойконіма *Туемля*, коли хроніст намагався адаптувати незнайоме ім'я воєводи, пов'язати ім'я з відомою йому географічною назвою.

Привертає увагу той факт, що в літописі ім'я воєводи має форму *Тюима* в називному і знахідному відмінках. Вважаємо, що прозвання *Тюима* (у Хлєбниковському списку — *Туима*, у Єрмолаївському — *Тиома*) могло сформуватися на основі топоніма — назви міста, поселення, місцевості і т. ін., бути застиглою формою географічної назви в родовому відмінку, почутої як відповідь на запитання «Звідки ти і твій батько, з яких земель?».

Якщо згадати, що в XIII ст. Галицько-Волинська Русь і Польща підтримували тісні взаємозв'язки, то гіпотетично таким топонімом могла бути назва польського містечка Тум (пол. *Tum*) у Ленчицькій землі. Тум і Ленчиця відігравали помітну роль в історії Польщі XI–XIII ст., у зовнішньополітичних відносинах між польськими князівствами, південно-західною Руссю і Литвою в XIII ст. Відомо, що архієпископ Іоанн «1161 року освятив величезну романську колегіальну церкву в Тумі під Ленчицею» [Zdanek : 59]. У «Хроніці» М. Стрийковського повідомляється про те, що 1294 р. литовський князь Віцен напав на Тум і спалив місто Ленчицю (Stryjkowski : 338). Батько Володимира Васильковича, який у 1277 р. ходив у похід на Литву, — Василько Романович (бл. 1203–1269) — у той час, коли був волинським князем (роки князювання 1238–1269), а саме в 1245 р. взяв участь у переговорах з польською правлячою елітою в Ленчиці: «1245 р. до Ленчиці, яка тоді належала мазовецькому князю Конраду, прибула місія на чолі з францисканським монахом Іоанном де Плано Карпіні. Тут у останнього відбулася зустріч як з Конрадом, так і з краківською княгинею (ймовірно, матір'ю Болеслава "Сором'язливого" княгинею Гремиславою) та краківським єпископом Яном Прандотою, а також з волинським князем Васильком Романовичем. На прохання Конрада, Гремислави і єпископа Прандоти Василько взяв під свою опіку місіонерів, які здійснювали за дорученням папи Інокентія IV (роки понтифікату 1243–1254) подорож до монголів» [Головко : 462]. Із Конрадом I Мазовецьким († 1247) Василько Романович мав не тільки ділові стосунки, а й був одружений з «дочкою мазовецького князя Конрада Казимировича <…> Олена († 1265), дочка краківського князя Лєшка Білого, була третьою дружиною волинського князя» [Войтович 2006 : 495]. Зі своєї поїздки (поїздок) до Ленчиці Василько Романович міг привезти батька (імовірніше, майбутнього) воєводи *Тюима*.

1269 р. після смерті Василька Романовича волинським князем став його син Володимир, який був братом Конрада Земовитовича («Кондратъ <…> помочью брата своего Володимера» — *1281, ЛГВ-1908 : арк. 294). Воєвода

Тюима, очевидно, так само, як і його батько, служив родині (братам Володимиру Васильковичу, Мстиславу Даниловичу, Юрію Львовичу), яка мала тісні сімейні зв'язки з мазовецькими князями (Конрадом I, а потім і його сином Конрадом Земовитовичем).

Спробуємо визначити приблизний вік воєводи, спираючись на такі реконструйовані обставини: 1) у 1277 р. Тюімі як воєводі ще бракувало досвіду, 2) брак досвіду міг бути пов'язаний з його молодим віком, який не перевищував двадцяти п'яти років, 3) у 1281–1282 рр. Тюіма був досвідченим воєводою, 4) народився після поїздки Василька Романовича до Ленчиці в 1245 р. Гіпотетично Тюіма народився між 1252–1257 рр.

Василко Белжанинъ. У статті *1282 р., у повідомленні про похід галицького князя Лева Даниловича і волинського князя Володимира Васильковича проти Болеслава Земовитовича згадуються не тільки *Тюима*, а й інші воєводи. На чолі війська кн. Лева були три воєводи, серед них *Василко Белжанинъ*: «Левъ же и Володимѣръ . сама не идоста . но посласта воеводы . Левъ посла со своею ратью . Тюима . и *Василка Белжанина* и Рѧбцѧ» (*1282, ЛГВ-1908 : арк. 295). Невідомо, скільки років Василько Белжанін був воєводою Лева Даниловича, але, судячи з того, в якому порядку літописець назвав воєвод, у 1282 р. він мав менше досвіду, ніж воєвода Тюіма.

У виданні Галицько-Волинського літопису 1908 р., у Хлєбниковському списку, а також у виданні літопису за редакцією М. Ф. Котляра офіційне ім'я воєводи представлене у формі демінутива *Василко*, що має прийняте в XIII ст. написання без літери **ь**: «Василка» (*1282, ЛГВ-1908 : арк. 295), «Васи(л)ка» (*1282, ЛГВ-Хл : 102), «Василка» (*1282, ЛГВ-Котляр : 137).

Редактори, які готували літопис до друку, очевидно, сприймали написане поряд з іменем *Василко* слово *Белжанинъ* (*Бельжанинъ*) як друге, неофіційне ім'я воєводи, про що свідчить написання його з великої літери: «и Василка *Белжанина*» (*1282, ЛГВ-1908: арк. 295), «и Васи(л)ка *Бельжанина*» (*1282, ЛГВ-Хл : 102), «и Василка *Бєльжанина*» (*1282, ЛГВ-Котляр : 137). За походженням неофіційний антропонім *Белжанинъ* (*Бельжанинъ*) є етнонімом. Етнонім *белжанъ* (множ.) засвідчений у літописі під *1221 р.: «поплено бы(с) wколо Белза и wколо Червена . Даниломъ и Василкомъ <…> сию же наричють . *Белжанъ* злоу нощь» (*1221, ЛГВ-1908 : арк. 251 зв.).

Використане в літописі поряд з іменем воєводи слово *белжанинъ* Л. Є. Махновець і Т. Коструба кваліфікували як етнонім, подаючи його з малої літери: «і Василька, *белжанина*» (ЛР-Махновець : 434), «Василька *белжанина*» (ЛГВ-Коструба : 88). У статті А. Петрика в переліку галицько-волинських воєвод написання слова *белжанин* з малої літери, а також кома, яка відділяє це слово від імені Василько, свідчить про те, що автор також не відносить його до антропонімів: «Для Галицько-Волинської держави літописи фіксують таких воєвод: <…> Василько, белжанин (1282), холмський воєвода кн. Юрія <…>» [Петрик 2006 : 112]. О. П. Моця зазначив, що «групи "городян" поділялися у територіальному відношенні на кілька ієрархічних щаблів: власне міські жителі, населення міста та його околиць, а також жителі окремих територій, яких іменували (або вони самі іменувалися) за назвою столиці землі-князівства. Тож літописці фіксували на півдні Русі такі найменування: "кияни", "галичани", "чернігівці" <…> "белжани", "піняни", "вишеговці" <…> "путивльці"» [Моця 2012 : 199–200]. Поділяємо думку Т. Коструби й О. П. Моці стосовно того, що Василько Белжанин був пов'язаний не стільки з Белзьким князівством в цілому, скільки з містом

Белзом: «Василько белжанин: із Белза» (ЛГВ-Коструба : 88), «в окремих випадках конкретну людину іменували за назвою града, з якого вона походила: <…> при описі подій 1282 р. згадується Василько белжанин (житель міста Белза)» [Моця 2012 : 69].

Як етнонім слово *белжѧнинъ* у переліку воєвод Лева Даниловича було б малоінформативним, оскільки *Василко* служив князю Леву, який чверть століття (1245–1269) правив у Белзі. Водночас індивідуальне неофіційне ім'я *Белжѧнинъ* виконує подвійну функцію: по-перше, вказує на те, що Белз — рідне місто воєводи, по-друге, вирізняє його з-поміж інших осіб, які мали одне з найпопулярніших імен — *Василко*.

Виходячи з того, що в 1282 р. Васильку Белжанину, найімовірніше, було від двадцяти до тридцяти п'яти років, припускаємо, що він народився між 1247 і 1262 рр.

Рѧбьць. Неофіційний антропонім *Рѧбьць*, наявний у статті *1282 р., належить ще одному воєводі війська Лева Даниловича: «посласта воеводы . Левъ посла со своею ратью . Тюима. и Василка Белжѧнина и *Рѧбцѧ*» (*1282, ЛГВ-1908 : арк. 295), «и Ряб(ь)ця» (*1282, ЛГВ-Хл : 102), «и Рябця» (*1282, ЛГВ-Котляр : 137). Офіційне ім'я воєводи невідоме.

В основі власного імені *Рѧбьць* лежить корінь *-ряб-*, який сягає індоєвропейського кореня із загальним значенням 'темний, строкатий' (ЕСУМ, 5 : 152). В. В. Німчук зазначав, що «в праслов'янській мові від назви *rębъ*, *-ь* (*erębˇ*, *-ь* тощо) за допомогою демінутивних і маскулінізуючих суфіксів було утворено лексеми rębьsь > *рѧбьць*, *erębъkъ > *орѧбъкь*» [Німчук : 214]. Українське розмовне *рябець* в одних регіонах позначає вид шуліки, в інших — горобину, а ще в інших — рибу форель [Чучка 2011б]. Зі значенням 'шуліка' (СУМ, 8 : 920) це найменування виявлене у складі фразеологічних одиниць: «Так рябцем і вхопить» у значенні 'як хижий птах' (Номис : 268; Грінч., 4 : 91), «Так вони й рябцем (заміж дівчата)» у значенні 'швидко' [Шуленок : 75]; фразема «боротися як рябець» описує 'персону надзвичайно сміливу і мужню, яка готова брати на себе ризики та виконувати складні завдання' [там само : 90].

У «Матеріалах» І. І. Срезневського засвідчені спільнокореневі лексеми *рѧбинъка* 'горобина', *рѧбыи* 'строкатий', *рѧбь* 'куріпка' (Срезн., 3 : стп. 229). Лексема *рѧбьць* в історичних словниках відсутня, але промовисте неофіційне ім'я *Рѧбьць* свідчить про те, що в XIII ст. в Галицько-Волинських землях слово *рѧбьць* уживалося і в прямому значенні 'шуліка', і в переносному — 'небезпечний для ворогів, сміливий і швидкий як шуліка (про воїна тощо)'.

Сигніфікат імені *Рѧбьць* містить денотативні ознаки 'служила людина, воєвода галицького князя Лева Даниловича', 'у поході 1282 р. галицького князя Лева Даниловича і волинського князя Володимира Васильковича проти Болеслава Земовитовича очолював військо князя Лева, воював біля м. Вишгорода в Мазовії', 'сміливий', 'мужній', 'небезпечний для ворогів', 'швидкий як шуліка', 'готовий брати на себе ризики', 'готовий виконувати складні завдання'. Неофіційний антропонім *Рѧбьць* відзначається позитивною конотацією, є почесним для воїна.

Якщо прийняти, що 1282 р. воєводі на ім'я *Рѧбьць* було не більше тридцяти років, він міг народитися між 1252–1262 рр.

Ꙗловѧньць. Неофіційний антропонім *Ꙗловѧньць* (*Ꙗловѧнець*, *Ꙗловѧнъць*) засвідчений у літописному повідомленні *1282 р. про похід проти Болеслава Земовитовича, який забрав землю Лева Даниловича. За-

хищаючи інтереси князя Лева, Володимир Василькович послав зі своїм військом князя Василька, а також Желислава, Вишту й Олов'янця: «Володимѣръ посла со своею ратью Василка кнѧзѧ . и Желислава. и *Ꙗловѧнъца* . и Виштоу и тако поидоша на Болеслава и начаша воевати wколо Вышегорода» (*1282, ЛГВ-1908 : арк. 295).

Особа на ім'я *Ꙗловѧньць* тричі згадується в статті *1287 р.: «и посла ко братоу еп(и)(с)(ко)па . своего Володимерьского . Євьсѣгньа . а с нимъ . Борка же *Ꙗловѧнца* <…> и с ними еп(и)(с)(ко)пъ Володимерьскиї и Борко и *Ꙗловѧнець* <…> Володимеръ же посла к немоу еп(и)(с)(ко)па своего . с Боркомь . и со *Ꙗловѧнцемь*» (*1287, ЛГВ-1908 : арк. 298 зв.). Описуючи акти і документи Галицько-Волинського князівства XIII ст., О. А. Купчинський зазначив, що в літописній статті йдеться про те, що «1288 р., не пізніше лютого 5–7. Рай. — Володимирсько-берестейський князь Володимир Василькович запрошує приїхати до нього луцького і дубенського князя Мстислава Даниловича для переговорів і складання документів стосовно передання у спадок Володимирського князівства» [Купчинський : 306], а 9–15 лютого Володимир звертається до Мстислава «з пропозицією приступити до офіційного передання земель і міст князівства» [там само : 308].

Хроніст повідомив про те, що до складу посольства, направленого князем Володимиром до Мстислава, входили єпископ та ще дві особи — Борко та Олов'янець: «и Борко и Ꙗловѧнець <…> с Боркомь . и со Ꙗловѧнцемь» (*1287, ЛГВ-1908 : арк. 298 зв.). Водночас у фундаментальному дослідженні В. Т. Пашуто з історії Галицько-Волинської Русі (1950 р.), на яке спиралося не одне покоління істориків, Борко та Олов'янець чомусь розглядаються як одна особа: «у цих переговорах єпископа Євстигнея і Борки Олов'янця» [Пашуто : 123], «воєвод володимирських Дуная і Борки Олов'янця» [там само : 130]. Прикрий недогляд автоматично потрапив у праці сучасних дослідників: «та боярином Борком Олов'янцем» [Купчинський : 306, а також 1177], «Борко Олов'янець, воєвода кн. Володимира» [Петрик 2006 : 123, а також 112], «у складі посольства до Мстислава Даниловича згадується боярин Борко Олов'янець» [Чучка 2011а]. Оскільки літописець чітко зазначив, що Борко і Олов'янець — різні особи, це питання не потрапляє в розряд дискусійних. Справжнє ім'я Олов'янця невідоме.

Мотиви надання та зміст неофіційного імені багато в чому залежать від особистості власника, його економічного, соціального статусу, належності до тих чи інших верств населення, роду занять тощо. Певну інформацію про особистість власника неофіційного імені можна отримати, звернувши увагу на безпосереднє оточення особи. Посольство з передання князівства очолював володимирський єпископ Євсегній (д.-рус. *Євьсѣгньи*): «и посла ко братоу еп(и)(с)(ко)па . своего Володимерьского . Євьсѣгньа» (*1287, ЛГВ-1908 : арк. 298 зв.). Очевидно, що ділові й особисті відносини між Володимиром Васильковичем і єпископом Євсегнієм були давніми й міцними. О. Пріцак, а згодом І. П. Луцик дійшли висновку, який підтверджує значущість єпископа Євсегнія в житті Володимира Васильковича: «Існуючий Волинський літопис, очевидно, має за основу редакцію, підготовану під наглядом володимирського єпископа Євсегнія, яка мала на меті підкреслити вірність православ'ю та благочестиву поведінку князя Володимира Васильковича (помер у 1288 р.). Опис довгої хвороби князя нагадує читачеві мучеництво з житія святого» [Пріцак : LVI], «Не варто виключати, що володимирський єпископ Євсигній міг готуватися до процесу канонізації Володимира Васильковича»

[Луцик : 257]. Володимир Василькович був високоосвіченим, славився любов'ю до книг («Володимѣръ <…> бы(с) книжникъ великъ» — *1288, ЛГВ-1908 : арк. 302), знанням релігійно-філософської літератури («философъ великъ» — *1289, там само : арк. 304), власноруч зробив копії Євангелія, Апостола, Пролога, Міней, Тріоді, Октоїха, Ірмологія (там само : арк. 305). За реконструкцією С. Синюка, «бібліотека Володимира Васильковича нараховувала ніяк не менше півсотні книг, що могло на той час вважатися цілком пристойною величиною» [Синюк]. Рівень освіченості, рід занять, високий статус осіб, з якими Олов'янець мав ділові й дружні стосунки, з одного боку, вказують на те, що Олов'янець був дуже освіченою людиною, з другого, — на те, що він був не стільки воєводою, скільки радником кн. Володимира Васильковича.

В основі імені *Ѻловѧньць* лежить корінь *-олов-*, який продовжує псл. **olovo* 'свинець' і має відповідники в індоєвропейських мовах (ЕСУМ, 4 : 182–183). Д.-рус. *олово* (*оловъ*) зі значенням 'олово' засвідчене в пам'ятках XI–XIV ст. (Срезн., 2 : стп. 661), д.-рус. *оловѧныи* (*оловѣныи*) зі значенням 'зроблений з олова або зі свинцю' — у пам'ятках XII–XIII ст. (там само : стп. 662). Олово було привозним товаром: «Металеві товари також привозили до Новгорода Німці, напр. зброю, залізо, сталь, у кусках мідь, олово, свинець» [Аристов Н. : 204, 205]. Зі статті *1259 р. Галицько-Волинського літопису відомо, що олово служило цінним матеріалом для оздоблення храмів: «созда же ц(е)рк(о)вь с(вя)т(о)го Ивана <…> помостъ бѣ слитъ w̄ мѣди . и w̄ *влова* ч(и)(с)та» (*1259, ЛГВ-1908 : арк. 281 зв.). Сплав дзвонової бронзи, який в XI–XIII ст. використовували для виготовлення дзвонів, містив понад 20 % олова [Кіндратюк : 94]. На нашу думку, неофіційний антропонім *Ѻловѧньць* є відапелятивним іменуванням, яке виокремлює носія за родом занять і вказує на те, що боярин тримав справу, пов'язану з привезенням олова з інших країн. Оскільки олово широко використовували для оздоблення храмів, відливання церковних дзвонів, є підстави припустити, що Олов'янець постачав олово володимирським церквам. За таких обставин було природним включення Олов'янця до складу посольства, яке очолював володимирський єпископ Євсегній і з яким він, безперечно, мав ділові стосунки.

Простежуючи генезис службових відносин між князями Галичини і Волині XII–XIII ст., В. Ю. Арістов зробив суттєве уточнення стосовно обов'язків бояр: «Бояри не "служать", вони просто існують / живуть поряд із князем, утворюючи його дружину і раду, а натомість отримуючи дари. Діяльність бояр не описується (і, як видно, не осмислюється) як постійна "служба", обов'язок, пов'язаний із втратою особистої свободи» [Аристов В. : 81]. Цілком очевидно, що Олов'янець не був служилою людиною, займався прибутковою справою, був заможним високоосвіченим боярином і особою, наближеною до володимирського князя Володимира Васильковича. У поході 1282 р. проти Болеслава Олов'янець брав участь як член старшої дружини.

Як раднику Володимира Васильковича, члену посольства з передання князівства, заможному боярину в 1287 р. мало бути не менше сорока років. Найімовірніше, Олов'янець народився близько 1247 р. (можливо, на кілька років раніше).

Степанъ Медоушникъ. Антропонім *Степанъ Медоушникъ* засвідчений у статті *1262 р. Саме цього року литовський князь Міндовг здійснив один похід на польські землі, другий — проти волинського князя Василька Романовича, пам'ятаючи, що той колись разом із татарами ходив на Литву.

Перший похід був для Міндовга вдалим (місто Єздов спустошене, князя Земовита вбито, Конрада Земовитовича взято в полон), але в другому поході Литва зазнала поразки (*1262, ЛГВ-1908 : арк. 285–285 зв.). Дізнавшись, що Міндовг відрядив війська до міст *Каменец* і *Мѣлницѧ*, князь Василько Романович послав рать на чолі з Желиславом і Степаном Медушником відвойовувати місто *Каменец*: «Идоша Литва на Лѧхы воеватъ <…> Въспомѧноу Миндовгъ . wже Василко кн(я)зь . с богатыремь воевалъ землю Литовьскоую и посла рать на Василка . и воеваша wколо Каменца . кнѧзь же Василко <…> посла по нихъ Желислава . же . *Степана Медоушника* и гониша по нихъ wльно . до Ѣсолны» (там само : арк. 285). Військо Василька Романовича відтіснило загарбників до річки Ясолни, лівої притоки Прип'яті (Указ. геогр. : L), але не наздогнало, оскільки малé литовське військо врятувалося втечею.

У «Географічному покажчику» до Іпатіївського літопису зазначено, що на арк. 285 йдеться про давньоруське місто *Каменец* (*Камена*) (укр. *Кам'янець*) на Поділлі (там само : XXXIX). Але оскільки в літописній статті *1262 р. місто *Каменец* згадується разом з містом *Мѣлницѧ* («в городѣ Мѣлницѣ» — *1260, ЛГВ-1908 : арк. 282 зв.), яке розташовувалося у Волинській частині Галицько-Волинського князівства (Указ.геогр. : XLI), зрозуміло, що відстань між ними була невелика. У XIII ст. уздовж Західного Бугу, де Волинська земля межувала з Польською та Ятвязькою і зазнавала нападів татар і Литви, «зосереджувалися порубіжні міста і фортеці: Берестя, Кам'янець (нині с-ще міськ. типу Брестської обл., Білорусь), Дорогичин, Мельниця (нині с. Мельник, Польща)» [Котляр 2003]. Будучи порубіжними містами, *Каменец* і *Мѣлницѧ* опинялися під владою різних держав: *Каменец* (укр. *Кам'янéць*, білор. *Кáменец*) «1366 увійшов до складу Великого князівства Литовського, після Люблін. унії 1569 — Речі Посполитої. <…> Від 1795 — у складі Рос. імперії, від 1921 — Польщі, від 1939 — Білорус. РСР. 1795–1940 мало назву Кам'янець-Литовський» [Лебедєва], а місто *Мѣлницѧ* в 1569 р. увійшло до складу Речі Посполитої [Ясь : 238]. Слід додати, що і річка *Ясолна* (д.-рус. *Ѣсолна*, *Ѣсолда*, укр. *Ясельда*), до якої відступило литовське військо, протікала в порубіжних землях на крайньому заході Волинських земель. Отже, можна впевнено говорити про те, що в Іпатіївському літописі на арк. 285 йдеться не про місто *Каменец* (*Камена*) на Поділлі, як це зазначено в «Географічному покажчику», а про місто-фортецю *Каменец* на крайньому заході Волинської частини князівства.

Ім'я *Степанъ*, яке було популярним у боярському середовищі [Межжеріна 2018 : 57], вказує на боярське походження Степана Медушника. Компонент *Медоушникъ* належить до антропонімів зі зрозумілою, як здається на перший погляд, внутрішньою формою, через що створюється ілюзія необов'язковості проведення історико-лінгвістичного аналізу. У статті історика В. Нагірного, де побіжно, без посилань на наукові джерела, наведено значення понад тридцяти давньоруських прізвиськ, семантика антропоніма *Медоушникъ* описана так: «Степан Медушник ("Степана Медушника") — від "мед" — алкогольний напій із меду; може означати людину, яка: 1) любить медові напої; 2) бджоляр; 3) відповідає за князівські запаси спиртних напоїв» [Нагирни : 179]. Важко уявити, що особа (чи то воєвода, чи то радник або боярин), якій князь довірив військо, отримала друге, неофіційне ім'я завдяки пристрасті до медових напоїв або через те, що була бджолярем, або відповідала за князівські запаси спиртних напоїв. За моральними критерія-

ми наближена до князя особа не могла бути любителем хмільних напоїв, а за статусом і обов'язками не мала відповідати за князівські запаси напоїв.

Антропонім *Медоушникъ* утворений від апелятива д.-рус. *медуша* (*медоуша*), похідного від субстантива *медъ*; д.-рус. *медъ* — континуант псл. **medъ* зі значенням 'мед', яке, у свою чергу, зводиться до індоєвропейського кореня **medhu-* зі значенням 'мед, хмільний напій' (ЕСУМ, 3 : 427). Д.-рус. *медъ* означало 'бджолиний мед' і 'солодкий хмільний напій, який готують з бджолиного меду' та широко вживалося в текстах XI–XIII ст. (Срезн., 2 : стп. 122). З коренем *-мед-* у пам'ятках засвідчені лексеми *медоваръ* (там само : стп. 121), *медуша* (там само), *медоточьныи* (про слова тощо) (там само), *медовина* (СДРЯ XI–XIV, 4 : 516), *медоносьныи* (там само : 517). У Галицько-Волинському літописі навіть зберігся фразеологізм, до складу якого входить д.-рус. *медъ*: «медъ w̃ wгнѧ ꙗко смола ползоущь» (*1259, ЛГВ-1908 : арк. 282).

Найдавніше вживання д.-рус. *медуша* (*медоуша*) зі значенням 'погріб для зберігання меду' наявне в статті *997 р.: «повелѣ имь искати меду . wни же шедше взѧша лукно меду . бѣ бо погребено вь кнѧжи *медуши*» (*997, ПВЛ-1908 : арк. 48). «Оброчний мед надходив у княжі погреби, які називалися *медушами*. У таких погребах зберігалася велика кількість меду» [Аристов Н. : 36], мед служив частуванням в обряді освячення церкви, під час бенкетів, був предметом торгівлі [там само : 36, 80, 81]; «мед та віск <…> накопичувалися княжою владою у величезній кількості в "медушах" та "медвьницах" (комора для меду чи погріб для медів та вин) — "У погребах було 500 берківців меду" (5000 пудів, або 90 000 кг)» [Петраускас : 39]. Аналізуючи економічне становище бояр Галицько-Волинської держави, А. Петрик зазначив, що «з XII–XIII ст. боярство, особливо у прикордонних та промислових районах, поступово перебирає до рук право збору різноманітних мит, контроль і охорону над торговими шляхами та охорону торгових складів <…> У руках місцевої еліти була й торгівля сіллю, медом, зерном та великою й дрібною рогатою худобою. <…> Галицьке боярство мало тісні торгівельні контакти з Угорщиною, тоді як Волинь — з Польщею» [Петрик 2008 : 72].

Усе це вказує на те, що компонент *Медоушникъ* є відапелятивним іменуванням, яке характеризує особу за предметом власності. Волинський боярин Степан Медушник мав погреби з медом і, ймовірніше, у Волинських землях тримав під контролем продаж меду в Польщу. Степан Медушник не був служилою людиною, займався прибутковою справою, був заможним боярином, особою, наближеною до волинського князя Василька Романовича. У поході 1262 р. Степан Медушник як член старшої дружини захищав від війська литовського князя Міндовга місто *Каменец* на крайньому заході Волинської частини князівства.

Зважаючи на те, що в 1262 р. *Степанъ Медоушникъ* брав участь у поході як член старшої дружини, був радником Василька Романовича (якому на той час було майже шістдесят років), заможним боярином, вважаємо, що в 1262 р. йому мало бути від тридцяти п'яти до сорока років. Це означає, що боярин *Степанъ Медоушникъ* народився між 1222 і 1227 рр.

Отже, індивідуальні неофіційні антропоніми *Тюима*, *Белжѧнинъ*, *Рѧбьць*, *Ѓловѧньць*, *Медоушникъ* засвідчені у Волинській частині Галицько-Волинського літопису за списком 1425 р., а саме в статтях *1260–1280 рр. У інших літописах ці імена відсутні. Антропонім *Тюима* (*Туима*) зберігся в літописних статтях *1277, *1281, *1282 рр. Неофіційне ім'я *Тюима* має ві-

дойконімне походження, є застиглою формою родового відмінка назви польського міста Тум (пол. *Tum*) у Ленчицькій землі. У середині XIII ст. князь Василько Романович (який є батьком Володимира Васильковича Волинського) привіз із міста Тума майбутнього батька воєводи *Тюима*. Сигніфікат імені *Тюима* містить денотативні ознаки: ʻслужила людина, воєвода’, ʻу 1277 р. був воєводою Мстислава Даниловича або Юрія Львовича, у 1281 р. — воєводою Юрія Львовича, у 1282 р. — воєводою галицького князя Лева Даниловича’, ʻу грудні 1277 р. брав участь у поході на Литву Мстислава Даниловича, Володимира Васильковича, Юрія Львовича’, ʻу 1277 р. був недостатньо досвідченим воєводою’, ʻпід час походу на Литву 1277 р. після бурхливого відпочинку на околицях міста Вовковиська через втрату пильності був тяжко поранений, пруссами і бортами взятий у полон і відвезений у Вовковиськ’, ʻу полоні перебував недовго, був звільнений в обмін на відступ волинських князів від м. Вовковиська’, ʻдвічі воював проти Болеслава Земовитовича: у 1281 р. під час розв’язання конфлікту між мазовецькими князями Конрадом і Болеславом Земовитовичами, у 1282 р. — між Левом Даниловичем і Болеславом Земовитовичем’, ʻу поході 1282 р. галицького князя Лева Даниловича і волинського князя Володимира Васильковича проти Болеслава Земовитовича очолював військо князя Лева і разом з воєводами, відомими під іменами *Василко Белжѧнинъ* і *Рѧбьць*, воював біля м. Вишгорода в Мазовії’, ʻнародився між 1252 і 1257 рр.’. Під час реконструкції семантики антропоніма *Тюима* було уточнено обставини походу 1277 р. волинських князів-братів Мстислава Даниловича, Володимира Васильковича, Юрія Львовича на Литву, в якому воєвода Тюіма брав участь: 1) похід розпочався і закінчився в грудні 1277 р. і не перейшов на 1278 р.; 2) Мстислав Данилович і Юрій Львович відпустили Тюіму та бояр на околиці м. Вовковиська не задля спустошення поселень, а для відпочинку подалі від війська.

Пропріальне ім’я *Василко Белжѧнинъ* (*Бельжанинъ*) наявне в статті *1282 р. Сигніфікат неофіційного імені Белжѧнинъ містить денотативні ознаки: ʻслужила людина, воєвода галицького князя Лева Даниловича’, ʻу поході 1282 р. галицького князя Лева Даниловича і волинського князя Володимира Васильковича проти мазовецького князя Болеслава Земовитовича очолював військо князя Лева і разом з воєводами, відомими під іменами *Тюима* і *Рѧбьць*, воював біля м. Вишгорода в Мазовії’, ʻсміливий’, ʻмужній’, ʻпов’язаний не стільки з Белзьким князівством в цілому, скільки з містом Белзом’, ʻнародився між 1247 і 1262 рр.’.

Неофіційний антропонім *Рѧбьць*, наявний у статті *1282 р., виник унаслідок переосмислення значення ʻшуліка’ д.-рус. *рѧбьць*. У історичних словниках значення ʻшуліка’ д.-рус. *рѧбьць* не зафіксоване. Сигніфікат імені *Рѧбьць* містить денотативні ознаки: ʻу поході 1282 р. галицького князя Лева Даниловича і волинського князя Володимира Васильковича проти мазовецького князя Болеслава Земовитовича очолював військо князя Лева і разом з воєводами, відомими під іменами *Тюима* і *Василко Белжѧнинъ*, воював біля м. Вишгорода в Мазовії’, ʻсміливий’, ʻмужній’, ʻнебезпечний для ворогів’, ʻшвидкий як шуліка’, ʻготовий брати на себе ризики’, ʻготовий виконувати складні завдання’, ʻнародився між 1252 і 1262 рр’. Неофіційний антропонім *Рѧбьць* відзначається позитивною конотацією, є почесним для воїна.

Неофіційне ім’я *Ѯловѧньць* (*Ѯловѧнець*, *Ѯловѧнъць*) засвідчене під *1282 і *1287 рр., належить боярину, офіційне ім’я якого невідоме. *Ѯловѧньць* — відапелятивне іменування, яке виокремлює носія за родом

занять. Сигніфікат імені *Ѯловѧньць* містить денотативні ознаки: ‘заможний боярин, представник волинської боярської еліти другої половини XIII ст.’, ‘тримав справу, пов’язану з привезенням олова із середньовічної Європи’, ‘постачав олово церквам м. Володимира (Волинського)’, ‘високоосвічений’, ‘радник волинського князя Володимира Васильковича’, ‘особисто знайомий з володимирським єпископом Євсегнієм’, ‘входив до складу посольства волинського князя Володимира Васильковича у справі офіційного передання Володимирського князівства князю Мстиславу Даниловичу’, ‘як член старшої дружини брав участь у поході 1282 р. галицького князя Лева Даниловича і волинського князя Володимира Васильковича проти мазовецького князя Болеслава Земовитовича, воював біля м. Вишгорода в Мазовії’, ‘надійний’, ‘сміливий’, ‘енергійний’, ‘готовий брати на себе ризики’, ‘підприємливий’, ‘народився близько 1247 р.’. Неофіційний антропонім *Ѯловѧньць* має позитивну конотацію, є почесним для боярина.

Антропонім *Степанъ Медоушникъ* засвідчений у статті *1262 р. Офіційне ім’я *Степанъ* вказує на боярське походження Степана Медушника. *Медоушникъ* — відапелятивне іменування, яке виокремлює носія за родом занять та предметом власності. Сигніфікат імені *Медоушникъ* містить денотативні ознаки: ‘заможний боярин, представник волинської боярської еліти другої половини XIII ст.’, ‘тримав погреби з медом, контролював та здійснював продаж меду в Польщу’, ‘освічений’, ‘радник волинського князя Василька Романовича’, ‘як член старшої дружини брав участь у поході 1262 р., захищав від війська литовського князя Міндовга місто *Каменец* на крайньому заході Волинської частини князівства’, ‘надійний’, ‘сміливий’, ‘енергійний’, ‘готовий брати на себе ризики’, ‘підприємливий’, ‘народився між 1222 і 1227 рр.’.

Неофіційний антропонім *Медоушникъ* відзначається позитивною конотацією, є почесним для боярина.

Реконструкція функціонального призначення, референтних зв’язків, денотативних і конотативних компонентів змісту неофіційних антропонімів *Тюима*, *Белжѧнинъ*, *Рѧбьць*, *Ѯловѧньць*, *Медоушникъ* підтвердила наше припущення про те, що «замовчування» в літописі офіційних імен воєвод, запис у хроніку переважно неофіційних імен воєвод і бояр зумовлені передусім вимогами літературного етикету, маркуванням належності воєвод і бояр до певного щабля на соціально-економічній шкалі. Неофіційні імена воєвод і бояр були більш значущими, інформативно ємними, ніж хрестильні, містили в собі соціально-етичну, моральну оцінку. Імена *Рѧбьць*, *Ѯловѧньць*, *Медоушникъ* відбивали ставлення до їх власників у княжому, дружинному, боярському середовищі, підкреслювали соціальний та економічний статуси, відігравали роль своєрідного почесного звання.

ЛІТЕРАТУРА

Аристов В. Служилые князья Романовичей. *Colloquia Russica*. Publication after 3rd Intern. Conf. (Warsaw, 15–17th November, 2012). Krakow, 2013. Series 1. Vol. 3. С. 77–92.

Аристов Н. Промышленность Древней Руси. Санкт-Петербург : Тип. Королева и К°, 1866. 324 с.

Баранаускас Т. Новогрудок в XIII в.: история и миф. *Castrum*, *urbis et bellum* : зб. наук. прац. Прысвячаецца памяці прафесара Міхася Ткачова. Баранавічы, 2002. С. 29–44. URL: https://bit.ly/3UZTc87 (дата звернення: 01.07.2024).

Войтович Л. В. Галич у політичному житті Європи XI–XIV століть. Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2015. 478 с.

Войтович Л. В. Княжа доба на Русі: портрети еліти. Біла Церква : Вид. О. В. Пшонківський, 2006. 784 с.

Войтович Л. В. Лев Данилович і боротьба за краківський престол в останній чверті XIII ст. *Проблеми слов'янознавства*. 2014. Вип. 63. С. 9–21.

Головко О. Б. Русь і Польща в міжнародному житті Європи (X – перша половина XIII ст.). Київ : Видавн. дім «Академперіодика» НАН України, 2021. 600 с.

Грушевський М. С. Хронольогія подій Галицько-волинської лїтописи. *Зап. Наук. т-ва імені Шевченка*. Львів : Друкарня Наук. Т-ва імені Шевченка, 1901. Т. 41. Кн. 3. С. 1–72.

Кіндратюк Б. До історії вивчення дзвонів Київської Русі: дослідницька праця Тетяни Шашкіної. *Καλοφωνία / Калофонія* : наук. зб. з історії церковної монодії та гимнографії / ред. К. Ганнік, Ю. Ясіновський. Львів : Укр. катол. ун-т, 2018. Ч. 9. С. 86–95.

Котляр М. Ф. Волинська земля. *Енциклопедія історії України*. Київ : Наук. думка, 2003. Т. 1. С. 607.

Котляр М. Ф. Конрад I Мазовецький. *Енциклопедія історії України*. Київ : Наук. думка, 2008. Т. 5. С. 36–37.

Купчинський О. Акти та документи Галицько-Волинського князівства XIII — першої половини XIV століть. Дослідження. Тексти. Львів : Простір-М, 2004. 1284 с.

Лебедєва В. М. Кам'янець. *Енциклопедія Сучасної України*. Київ : Ін-т енциклопедичних досліджень НАН України, 2012. URL: https://esu.com.ua/article-10946 (дата звернення: 10.09.2024).

Луцик І. Християнські некрополі княжого Володимира: верифікація джерел. *Colloquia Russica*. Publication from the 8th Intern. Scientific Conf. (Lviv, 15–18th November, 2017). Krakow, 2018. Series 1. Vol. 8. С. 255–271.

Манакін В. М. Внутрішня форма слова в аспектах зіставного мовознавства. *Мовознавство*. 2014. № 5. С. 35–44.

Межжеріна Г. В. Неофіційні антропоніми XII ст.: Добрыня Долгыи, Иванко Степановичь, Матѣи Шибутовичь. *Мовознавство*. 2018. № 4. С. 54–69.

Межжеріна Г. В. Неофіційні іменування світських феодалів у Радзивілівському і Лаврентіївському літописах. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства* : зб. наук. пр. / відп. ред. І. В. Сабадош. Ужгород, 2016. Вип. 21. С. 237–241.

Моця О. П. «Анти» — «Руси» — «Українці» : Формування ідентичності у слов'ян півдня Східної Європи V–XIX ст. Київ : Наук. думка, 2012. 214 с.

Моця О. П. Балти і руси в літописних повідомленнях та археологічних джерелах. *Дніпро — Даугава — Німан*: *міжцивілізаційні контакти в середньовічні часи* : нариси. Київ : Ін-т археології НАН України, 2021. С. 56–73.

Нагирни В. Прозвище? Из историята на древноруската средновековна антропонимика. *Електронен алманах* «*Българска украинистика*». 2020. № 9. С. 178–185. URL: http://www.bgukrainistika.com/widgets/Filemanager/uploads/anon/Almanah9.pdf (дата звернення: 05.07.2024).

Німчук В. В. Давньоруська спадщина в лексиці української мови. Київ : Наук. думка, 1992. 416 с.

Пашуто В. Т. Очерки по истории Галицко-Волынской Руси. Москва : Изд-во АН СССР, 1950. 330 с.

Петраускас А. В. Бортництво сільського населення давньоруського часу на Середньому Подніпров'ї. *Укр. іст. журн.* 2003. № 3. С. 38–42.

Петрик А. Боярські двори та економічне становище бояр Галицько-Волинської дер-

жави. *Дрогоб. краєзнав. зб.* / голов. ред. Л. Тимошенко. Дрогобич : Коло, 2008. Вип. 11–12. С. 63–86.

Петрик А. Військова організація та дружини галицького і волинського боярства. *Дрогоб. краєзнав. зб.* / голов. ред. Л. Тимошенко. Дрогобич : Коло, 2006. Вип. 10. С. 108–126.

Петрик А. Ідеологія галицького боярства та її вплив на трансформацію Галицько-Волинської держави. *Дрогоб*. *краєзнав.зб.* / голов. ред. Л. Тимошенко. Дрогобич : Коло, 2004. Вип. 8. С. 46–58.

Пріцак О. Вступ. *The Old Rus*' *Kievan and Galician-Volhynian Chronicles*: *The Ostroz'kyj* (*Xlebnikov*) *and Četvertyns'kyj* (*Pogodin*) *Codices* (*Harvard Library of Early Ukrainian Literature*). Harvard : Publisher Harvard University Press, 1990. Vol. 8. С. XXXIX–LXII. URL: http://litopys.org.ua/rizne/pritz.htm (дата звернення: 05.07.2024).

Сватко Ю. І. Діалектика імені та парадигми філософії мови. *Наук. зап. Нац. ун-ту* «*Києво-Могилянська академія*». 2003. Т. 21. С. 26–36.

Синюк С. Бібліотека Волинського Князя Володимира Васильковича. *Вісн. Кн. палати*. 2009. № 1. С. 35–37. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkp_2009_1_18 (дата звернення: 05.07.2024).

Толочко П. П. Давньоруські літописи і літописці X–XIII ст. Київ : Наук. думка, 2005. 364 с.

Худаш М. Л. З історії української антропонімії. Київ : Наук. думка, 1977. 236 с.

Чучка П. П. Борко. *Слов'янські особові імена українців* : історико-етимологічний словник. Ужгород : Ліра, 2011а. С. 76.

Чучка П. П. Рябець. *Слов'янські особові імена українців* : *історико-етимологічний словник*. Ужгород : Ліра, 2011б. С. 312.

Шуленок О. С. Фразеологізми з компонентом-орнітономеном у сучасній українській мові: структурно-семантичні і етнолінгвістичні особливості : дис. … канд. філол. наук. Київ, 2023. 257 с.

Шульгач В. П. Нариси з праслов'янської антропонімії. Київ : Довіра, 2008. Ч. І. 413 с.

Ясь О. В. Підляшшя. *Енциклопедія історії України*. Київ : Наук. думка, 2011. Т. 8. С. 238–239.

Zdanek M. Jędrzejów w wiekach średnich. Kraków : Towarzystwo Wydawnicze «Historia Iagellonica», 2022. 230 s.

ДЖЕРЕЛА

Грінч. — Словарь української мови : в 4 т. / під ред. Б. Д. Грінченка. Київ : Вид-во АН УРСР, 1959. Т. 4. 563 с.

ЕСУМ — Етимологічний словник української мови : в 7 т. / голов. ред. О. С. Мельничук. Київ : Наук. думка, 1989. Т. 3. 552 с.; 2004. Т. 4. 656 с.; 2006. Т. 5. 704 с.

ЛГВ-1908 — Летопись Галицко-Волынская по Ипатьевскому списку. *Полное собрание русских летописей*. Санкт-Петербург : Тип. М. А. Александрова, 1908. Т. 2. Стб. 711–938.

ЛГВ-Котляр — Галицько-Волинський літопис. Дослідження. Текст. Коментар / під ред. М. Ф. Котляра. Київ : Наук. думка, 2002. 400 с.

ЛГВ-Хл — Галицько-Волинський літопис за Острозьким (Хлєбниковським) списком. Київ, 2005. 131 с. URL: bit.ly/3UxIF3F (дата звернення: 20.06.2024).

ЛР-Махновець — Літопис руський / пер. з давньорус. Л. Є. Махновця; відп. ред. О. В. Мишанич. Київ : Дніпро, 1989. XVI с., 591 с.

Номис	Українські приказки, прислів'я і таке інше / уклав М. Номис; упоряд., прим. та вступ. ст. М. М. Пазяка. Київ : Либідь, 1993. 768 с.
ПВЛ-1908	Повесть временных лет по Ипатьевскому списку. *Полное собрание русских летописей*. Санкт-Петербург : Тип. М. А. Александрова, 1908. Т. 2. Стб. 1–284.
СДРЯ XI–XIV	Словарь древнерусского языка (XI–XIV вв.). Москва : Рус. яз., 1988. Т. 1. 526 с.; 1991. Т. 4. 559 с.
Срезн.	Материалы для словаря древнерусского языка по письменным памятникам. Труд И. И. Срезневского : в 3 т. Санкт-Петербург : Тип. Императ. Акад. Наук, 1893. Т. 1. 806 стб.; 1902. Т. 2. 1802 стб.; 1903 (доп. 1912). Т. 3. 1684 стб., доп. 272 стб., 13 с.
СУМ	Словник української мови : в 11 т. Київ : Наук. думка, 1977. Т. 8. 928 с.
Указ. геогр.	Географический указатель к Ипатьевской летописи. *Полное собрание русских летописей*. Москва : «Языки русской культуры», 1998. Т. 2. С. XXXIV–L.
Указ.имен.	Именной указатель к Ипатьевской летописи. *Полное собрание русских летописей*. Москва : «Языки русской культуры», 1998. Т. 2. С. V–XXXIII.
Stryjkowski	Kronica polska, litewska, żmódzka i wszystkiéj Rusi Macieja Stryjkowskiego. Warszawa : Nakład Gustawa Leona Glücksberga, 1846. T. 1. 63 s., XLVIII s., 392 s.

Дата надходження до редакції: 29.09.2024
Дата надходження після доопрацювання: 17.10.2024
Дата затвердження редакцією: 24.10.2024

REFERENCES

Aristov N. (1866). Promyshlennost' Drevney Rusi. Saint Petersburg: Tipografiya Koroleva i K°. [In Russian].

Aristov V. (2013). Sluzhilyye knyazia Romanovichey. *Colloquia Russica*. Publication after 3rd International Conference (Warsaw, 15–17th November, 2012). Krakow. Series 1. Vol. 3, 77–92. [In Russian].

Baranauskas T. (2002). Novogrudok v XIII v.: istoriya i mif. *Castrum*, *urbis et bellum*: zbornik naukovykh prats. Prysvyachayetstsa pamyatsi prafesara Mikhasia Tkachova. Baranavichy, 29–44. URL: https://bit.ly/3UZTc87 (last accessed: 01.07.2024). [In Russian].

Chuchka P. P. Borko. (2011a). *Slovianski osobovi imena ukraintsiv*: *istoryko-etymolohichnyi slovnyk*. Uzhhorod: Lira, 76. [In Ukrainian].

Chuchka P. P. Riabets. (2011b). *Slovianski osobovi imena ukraintsiv*: *istoryko-etymolohichnyi slovnyk*. Uzhhorod: Lira, 312. [In Ukrainian].

Holovko O. B. (2021). Rus' i Polshcha v mizhnarodnomu zhytti Yevropy (X — persha polovyna XIII st.). Kyiv: Vydavnychyi dim «Akademperiodyka» NAN Ukrainy. [In Ukrainian].

Hrushevskyi M. S. (1901). Khronologiia podii Halytsko-volynskoi litopysy. Zapysky Naukovoho tovarystva imeni Shevchenka. Lviv: Drukarnia Naukovoho Tovarystva imeni Shevchenka. Vol. 41(3), 1–72. [In Ukrainian].

Khudash M. L. (1977). Z istorii ukrainskoi antroponimii. Kyiv: Naukova dumka. [In Ukrainian].

Kindratiuk B. (2018). Do istorii vyvchennia dzvoniv Kyivskoi Rusi: doslidnytska pratsia Tetiany Shashkinoi. *Καλοφωνία / Kalofoniia*: naukovyi zbirnyk z istorii tserkovnoi monodii ta hymnohrafii. K. Hannik (Ed.), Yu. Yasinovskyi (Ed.). Lviv: Ukrainskyi katolytskyi universytet. Part. 9, 86–95. [In Ukrainian].

Kotliar M. F. (2008). Konrad I Mazovetskyi. *Entsyklopediia istorii Ukrainy*. Kyiv: Naukova dumka, (5), 36–37. [In Ukrainian].
Kotliar M. F. (2003). Volynska zemlia. *Entsyklopediia istorii Ukrainy*. Kyiv: Naukova dumka, (1), 607. [In Ukrainian].
Kupchynskyi O. (2004). Akty ta dokumenty Halytsko-Volynskoho kniazivstva XIII — pershoi polovyny XIV stolit'. Doslidzhennia. Teksty. Lviv: Prostir-M. [In Ukrainian].
Lebedieva V. M. (2012). Kamianets. *Entsyklopediia Suchasnoi Ukrainy* [Elektronnyi resurs]. Kyiv: Instytut entsyklopedychnykh doslidzhen NAN Ukrainy. URL: https://esu.com.ua/article-10946 (last accessed: 10.09.2024). [In Ukrainian].
Lutsyk I. (2018). Khrystyianski nekropoli kniazhoho Volodymyra: veryfikatsiia dzherel. *Colloquia Russica*. Publication from the 8th International Scientific Conference (Lviv, 15–18th November, 2017). Krakow. Series 1. Vol. 8, 255–271. [In Ukrainian].
Manakin V. M. (2014). Vnutrishnia forma slova v aspektakh zistavnoho movoznavstva. *Movoznavstvo*, 5, 35–44. [In Ukrainian].
Mezhzherina H. V. (2018). Neofitsiini antroponimy XII st.: Добрыня Долгыи, Иванко Степановичь, Матѣи Шибутовичь. *Movoznavstvo*, 4, 54–69. [In Ukrainian].
Mezhzherina H. V. (2016). Neofitsiini imenuvannia svitskykh feodaliv u Radzyvilivskomu i Lavrentiivskomu litopysakh. *Suchasni problemy movoznavstva ta literaturoznavstva*: zbirnyk naukovykh prats. I. V. Sabadosh (Resp. Ed.). Uzhhorod, (21). Arealohiia y onomastyka, 237–241. [In Ukrainian].
Motsia O. P. (2012). «Anty» — «Rusy» — «Ukraintsi»: Formuvannia identychnosti u slovian pivdnia Skhidnoi Yevropy V–XIX st. Kyiv: Naukova dumka. [In Ukrainian].
Motsia O. P. (2021). Balty i rusy v litopysnykh povidomlenniakh ta arkheolohichnykh dzherelakh. *Dnipro — Dauhava — Niman*: *mizhtsyvilizatsiini kontakty v serednovichni chasy*. *Narysy*. Kyiv: Instytut arkheolohii NAN Ukrainy, 56–73. [In Ukrainian].
Nagirni V. (2020). Prozvishche? Iz istoriyata na drevnoruskata srednovekovna antroponimika. *Elektronen almanakh* «*Blgarska ukrainistika*», 9, 178–185. URL: http://www.bgukrainistika.com/widgets/Filemanager/uploads/anon/Almanah9.pdf (last accessed: 05.07.2024). [In Bulgarian].
Nimchuk V. V. (1992). Davnorus'ka spadshchyna v leksytsi ukrains'koi movy. Kyiv: Naukova dumka. [In Ukrainian].
Pashuto V. T. (1950). Ocherki po istorii Galitsko-Volynskoy Rusi. Moscow: Izdatel'stvo AN SSSR. [In Russian].
Petrauskas A. V. (2003). Bortnytstvo silskoho naselennia davnoruskoho chasu na Serednomu Podniprovi. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal*, 3, 38–42. [In Ukrainian].
Petryk A. (2008). Boiarski dvory ta ekonomichne stanovyshche boiar Halytsko-Volynskoi derzhavy. *Drohobytskyi kraieznavchyi zbirnyk*. L. Tymoshenko (Chief Ed.). Drohobych: Kolo, (11-12), 63–86. [In Ukrainian].
Petryk A. (2004). Ideolohiia halytskoho boiarstva ta yii vplyv na transformatsiiu Halytsko-Volynskoi derzhavy. *Drohobytskyi kraieznavchyi zbirnyk*. L. Tymoshenko (Chief Ed.). Drohobych: Kolo, (8), 46–58. [In Ukrainian].
Petryk A. (2006). Viiskova orhanizatsiia ta druzhyny halytskoho i volynskoho boiarstva. *Drohobytskyi kraieznavchyi zbirnyk*. L. Tymoshenko (Chief Ed.). Drohobych: Kolo, (10), 108–126. [In Ukrainian].
Pritsak O. (1990). Vstup. *The Old Rus*' *Kievan and Galician-Volhynian Chronicles*: *The Ostroz'kyj* (*Xlebnikov*) *and Četvertyns'kyj* (*Pogodin*) *Codices* (*Harvard Library of Early Ukrainian Literature*). Publisher: Harvard University Press. Vol. 8, XXXIX–LXII. URL: http://litopys.org.ua/rizne/pritz.htm (last accessed: 05.07.2024). [In Ukrainian].
Shulenok O. S. (2023). Frazeolohizmy z komponentom-ornitonomenom u suchasnii ukrainskii movi: strukturno-semantychni i etnolinhvistychni osoblyvosti: Cand. of Philol. Sc. diss. Kyiv. [In Ukrainian].
Shulhach V. P. (2008). Narysy z praslovianskoi antroponimii. Kyiv: Dovira. Part 1. [In Ukrainian].
Svatko Yu. I. (2003). Dialektyka imeni ta paradyhmy filosofii movy. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu* «*Kyievo-Mohylianska akademiia*». Vol. 21, 26–36. [In Ukrainian].

Syniuk S. (2009). Biblioteka Volynskoho Kniazia Volodymyra Vasylkovycha. *Visnyk Knyzhkovoi palaty*, (1), 35–37. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkp_2009_1_18 (last accessed: 05.07.2024). [In Ukrainian].
Tolochko P. P. (2005). Davnoruski litopysy i litopystsi X–XIII st. Kyiv: Naukova dumka. [In Ukrainian].
Voitovych L. V. (2015). Halych u politychnomu zhytti Yevropy XI–XIV stolit'. Lviv: Instytut ukrainoznavstva imeni I. Krypiakevycha NAN Ukrainy. [In Ukrainian].
Voitovych L. V. (2006). Kniazha doba na Rusi: portrety elity. Bila Tserkva: Vydavets O. V. Pshonkivskyi. [In Ukrainian].
Voitovych L. V. (2014). Lev Danylovych i borotba za krakivskyi prestol v ostannii chverti XIII st. *Problemy slovianoznavstva*, (63), 9–21. [In Ukrainian].
Yas' O.V. (2011). Pidliashshia. *Entsyklopediia istorii Ukrainy*. Kyiv: Naukova dumka, (8), 238–239. [In Ukrainian].
Zdanek M. *(2022).* Jędrzejów w wiekach średnich. *K*raków: Towarzystwo Wydawnicze «Historia Iagellonica». [In Polish].

SOURCES

ESUM — Etymolohichnyi slovnyk ukrainskoi movy: in 7 vols. Vol. 3 (1989); Vol. 4 (2004); Vol. 5 (2006). O. S. Melnychuk (Chief Ed.). Kyiv: Naukova dumka. [In Ukrainian].

Hrinch. — Slovar ukrainskoi movy: in 4 vols. Vol. 4 (1959). B. D. Hrinchenko (Ed.). Kyiv: Vydavnytstvo AN URSR. [In Ukrainian].

LGV-1908 — Letopis' Galitsko-Volynskaya po Ipat'evskomu spisku. (1908). *Polnoe sobranie russkih letopisej*. Saint Petersburg: Tipografiya M. A. Aleksandrova, (2), 711–938. [In Old Russian].

LHV-Khl — Halytsko-Volynskyi litopys za Ostrozkym (Khliebnykovskym) spyskom. (2005). Kyiv. URL: bit.ly/3UxIF3F (last accessed: 20.06.2024). [In Old Russian].

LHV-Kotliar — Halytsko-Volynskyi litopys. Doslidzhennia. Tekst. Komentar (2002). M. F. Kotliar *(Ed.).* Kyiv: Naukova dumka. [In Old Russian; In Ukrainian].

LR-Makhnovets — Litopys ruskyi (1989). L. Ye. Makhnovets (Pereklad z davnorus.); O. V. Myshanych *(Resp. Ed.).* Kyiv: Dnipro. [In Ukrainian].

Nomys — Ukrainski prykazky, pryslivia i take inshe. (1993). M. Nomys (Comp.); M. M. Paziak (Ed.). Kyiv: Lybid. [In Ukrainian].

PVL-1908 — Povest' vremennyh let po Ipat'evskomu spisku. (1908). *Polnoe sobranie russkih letopisej*. Saint Petersburg: Tipografiya M. A. Aleksandrova, (2), 1–284 [In Old Russian].

SDRYa XI–XIV — Slovar' drevnerusskogo yazyka (XI–XIV vv.). Vol. 1. (1988). Vol. 4. (1991). Moscow: Russkij yazyk. [In Russian].

Srezn. — Materialy dlya slovarya drevnerusskogo yazyka po pismennym pamyatnikam. Trud I. I. Sreznevskogo: in 3 vols. Vol. 1. (1893). Vol. 2. (1902). Vol. 3. (1903, 1912). Saint Petersburg: Tipografiya Imperatorskoy Akademii nauk. [In Old Russian, In Russian].

Stryjkowski — Kronica polska, litewska, żmódzka i wszystkiéj Rusi Macieja Stryjkowskiego. Vol. 1. (1846). Warszawa: Nakład Gustawa Leona Glücksberga. [In Polish].

SUM — Slovnyk ukrainskoi movy: in 11 vols. Vol. 8. (1977). Kyiv: Naukova dumka. [In Ukrainian].

Ukaz.heohr. — Geograficheskij ukazatel' k Ipat'evskoi letopisi. (1998). *Polnoe sobranie russkih letopisej*. Moscow: Yazyki russkoj kul'tury, (2), XXXIV–L. [In Russian].

Ukaz.imen. Imennoy ukazatel' k Ipat'evskoi letopisi. (1998). *Polnoe sobranie russkih letopisej*. Moscow: Yazyki russkoj kul'tury, (2), V–XXXIII. [In Russian].

Received: 29.09.2024
Received in revised form: 17.10.2024
Accepted: 24.10.2024

Hanna MEZHZHERINA
Educational and Scientific Institute of International Cooperation and Education
National Aviation University
1 Lubomyr Husar Avenue, Kyiv, 03058, Ukraine
E-mail: anvame1@gmail.com
https://orcid.org/0000-0001-8900-577X

UNOFFICIAL ANTHROPONYMS IN THE GALICIAN-VOLHYNIAN CHRONICLE (*Тюима*, *Белжанинъ*, *Рябьць*, *Ѓлованьць*, *Медоушникъ*)

The article clarifies the functional and pragmatic features, motivational basis, reference connections, denotative and connotative components of the semantic content of individual unformal anthroponyms *Тюима*, *Белжанинъ*, *Рябьць*, *Ѓлованьць*, *Медоушникъ*, found in the Ipatiev Chronicle according to the list of 1425. For comparison, the Khlebnikovsky list of the Ipatiev Chronicle of middle of the XVI century and the translations of the Galician-Volhynian Chronicle made by Teofil Kostruba and L. E. Makhnovets. The mentioned anthroponyms are attested only in the Volyn part of the Galician-Volhynian Chronicle, in the articles of *1260–1280, dedicated to the activities of the Prince Mstislav Danylovych of Lutsk and Volodymyr, Prince Lev of Galicia, Princes Volodymyr Vasylkovych and Vasylko Romanovych of Volhynia. Based on the analysis of the content of chronicle articles, the chronology of historical events, the approximate age and features of the psychological portrait of individuals were reconstructed. The unformal name *Тюима* belongs to the voivode, formed from oikonym, and is a frozen form of the genitive case of the name of a Polish city in Lenchytsk Land. Significance of the name *Тюима* contains denotative components that clarify the social status and military experience of its owner. During the reconstruction of the semantics of the anthroponym *Тюима*, the circumstances of the *1277 campaign of Mstislav Danylovych, Volodymyr Vasylkovych, Yuriy Lvovych to Lithuania were clarified. *Василко Белжанинъ* and *Рябьць* are voivodes of Lev Danylovych. It has been proven that the word *белжанинъ* used in the annals next to the name *Василко* is an unofficial anthroponym formed on the basis of the corresponding ethnonym. The name *Рябьць* arose as a result of the reinterpretation of the meaning of 'kite bird' of the Old Russian *рябьць*. In historical dictionaries the meaning of 'kite bird' of the Old Russian *рябьць* is not taken into account. The unofficial anthroponym *Ѓлованьць* belongs to a representative of the Volyn boyar elite of the second half of the 13th century, the adviser of Volodymyr Vasylkovych, is an appellative name that distinguishes the bearer of the name by type of occupation. The identification of *Ѓлованьць* with a person named *Borko* is groundless. In the name of *Степанъ Медоушникъ* the first component indicates the person's boyar origin, the second component is an unofficial appellative name. It has been established that *Степанъ Медоушникъ* is a representative of the Volyn boyar elite of the second half of the 13th century, as an adviser of Vasylko Romanovych. Boyars *Ѓлованьць* and *Степанъ Медоушникъ* took part in military campaigns as members of the prince's senior squad.

In my opinion the selection of predominantly unofficial names of voivodes and boyars for the chronicle is caused primarily by the requirements of literary etiquette. At the same time, the unformal names *Рябьць*, *Ѓлованьць*, *Медоушникъ* performed the function of a kind of honorary titles that distinguished their owners among the numerous voivodes and boyars. Combination of historical and linguistic analysis with historical and cultural analysis is an important and sometimes necessary condition for the objective decryption of the denotative ethno-cultural components, which are included in the semantic content of individual unofficial anthroponyms of the 11th-13th centuries.

Keywords: Galician-Volhynian Chronicle, unofficial anthroponym, *Тюима*, *Василко Белжанинъ*, *Рябьць*, *Ѓлованьць*, *Медоушникъ*.